

nuestros papús ['avis'] y no hixieran esta *tecaná* de casas», evidentment en el sentit d'arreglar-les o deixar-les netes. Un altre, vell de Bulgària, es recorda que en la seva infantesa «nuestra madre mos lavaba y mos *atacanaba* ['endreçava, rentava, vestia'] y a las dos recibimos *pesabh* en comiendo pascual» (*Caracteres Generales del Judeoespañol de Oriente*, pp. 76, 72; cf. Kurt Levy, *VKR* IV, 320); acc. que es repeteix en una narració de Constantinoble: «el buen del chelebí ['cavaller'] se fue a casa, *atacanó*» i se les va emportar en un bany públic, en preparatius de festa (*Judensp. von Konst.* VIII, 46; cf. Yahuda, *RFE* II, 368).

Taqanáh fou, doncs, i és encara, per sobre de tot, 'arranjament', 'disposició', si bé es podia aplicar als arreglaments i transaccions a què es veien obligats contínuament els jueus davant les creixents exigències tributàries dels reis i, segurament, dels cristians privats.

Ara bé, confrontem amb aquest *atacanar* el mot cristià i català que ens presenta un text d'Eiximenis: «Com sufferir taturaria és gran peccat --- e majorment com los dits locs sien scola del diable, en quant aquí *s'atacanyen* molts jóvens, qui porien ésser bons hòmens, e s fan aquí malvats», *Dotzèn del Crestià*, c. 212. La semblança material amb l'*atacanarse* dels textos de Constantinoble i Bulgària, i la cita de Yahuda, és impressionant.⁷ Però seria planer suposar que allò que en boca dels sefardites marca uns propòsits innocents i assenyats, en el cas d'Eiximenis, passant per la idea d'entendre's, confabular-se' els joves, ja ha pres sobretots pejoratiu sense canviar gaire en el fons la idea, a causa només de l'ull sever amb què el savi franciscà es mirava els manegaments dels jueus.

Aqueix mot de *tacana* es llatinitzava, com hem vist més amunt, en *tacana*, *tacantar*, en el llatí hispànic de l'E. Mj.; i cal suposar que, ben bé, com *haxana* en HAZAÑA, i *batana* en *vataña* (BADANA), aqueix abstracte semític s'arromançaria en *tacanya*, seguint així mateix les roderes que dugueren *ermitano* a convertir-se en el cast. *ermitaño*, *cabana* a alternar amb *cabanya* o com *gavan* passava a *gavany*. *Al-matrana* es canvià en el cat. *Matarranya*.⁸

I tal com hi havia *companyia* sinònim de l'abstracte *companya*, al costat de *tacanya* nasqué *tacanyia*, i tal com junt amb els abstractes hi havia l'adjectiu *company/companya*, sorgia forçosament l'adjectiu *tacany/tacanya*. Més avall veurem que havent-hi *company* i *companyó*, *-ona*, també es va crear *tacanyó*, *-ona*.

En efecte ¿qui no veu que aqueixos componiments, negocieigs, manegaments i trafegues, havien de ser mirats amb mals ulls pels cristians vulgars, que avorrien i abominaven els jueus, i es revoltaven de la protecció interessada que els reis els dispensaren? Així era ben natural que l'adjectiu *tacany*, a la creació del qual convidava el caràcter adjectiu d'aquesta terminació romànica, vagi carregar-se molt aviat amb totes les qualitats pejoratives que la gent penjava als jueus: caràcter baix, rastre, llagoteria, maldat i, no cal dir-ho, avarícia. Que aquestes acusacions fossin sempre injustes o fundades en algun cas (algun Shylock va haver-hi de bo de bo, i quantes víctimes del mer perjudici), tant

se val per a la qüestió, car el fet indiscutible és l'anti-semitisme del vulgar hispànic medieval, que allà on hi havia el natural esforç de l'espremut negociant per defugir càrregues d'allò més pesades i insistents, havia de veure per tots costats engany, confabulació i claudicació inconfessable, tot seguit que es tractava de pactes i regatejades amb les aljames.

L'hebreu proposava una *taqanab* o capitulació equitativa: el cristià entenia metrafa, trampejament, maniffasseria, baixesa. I una vegada més va repetir-se la història d'incomprensió malèvola entre el món semític i l'uropeu, que menà del *mahram* o prohibició religiosa al MARRANO, odiat dels castellans, i de la idealista *râmz* 'allegoria o paràbola corànica' al *ronsa* (RONSEGUER) o 'engany' dels cristians.⁹

DERIV.: *Tacanyament*. *Tacanyejar*, JRoig, i *Vida de St. Honorat*, Perp. 1590 (DAg.). *Tacanyia* i *tacanyeria*, supra, més en el DAg. D'un text lleidatà c. al S. xv cita Lladonosa uns fadrins que --- es passaven el temps --- fent insults «*tacanyeries* a les mosses» (*Ciutat de Lleida*, p. 181). *Tacanyó*, *-ona*: «Altres beguines, / ses companyones / e *tacanyones* / --- / per fer son joc / s'hi concertaven», JRoig (*Spill*, 4046); i encara el Rector de Vallfogona, DAg. D'aquí, alterat per contaminació (*tic* 'petit vicí nerviós i *reganyós*): «tan estreta de puny com *ticanyosa* de gènit», Pons Mass. (*Auca d. l. Pepa*, 30.12). *Atacanyar*, supra. Del francès *taquin* va retornar al català alguna vegada en l'acc. francesa, veg. les cites d'això i de *taquinada*, *taquinar*, *taquinejar* i *taquineria* en AlCM.

¹ Jo que en processos filològics em plau sempre de no deixar buit el setí d'advocat del diable, vaig visitar vanament les grans obres de Monaci, Mussafia, Alunno, Rossi, Prati, concordances i glossaris de Dante, Petrarca i Boccaccio, els diccs. de baix-llatí de Sella, Du C. etc. — ² Com és sabut, en francès després de presentar accepcions semblants a les gascones i catalanes (com es veu clar en bastants dels casos aplegats en God. x, 743) pren el significat d'avar', i en el S. XVIII passa a l'accepció moderna «chicaneur» 'cercabregues'. — ³ Com que en el milanès el mot que pròpiament significa 'carabassa' (it. *zucca*, veg. SÚCA), en la forma *zucca* i *zucò* ha pres el significat de 'tossut' («testarudo»), també s'hi ha produït un encreuament amb l'hispanisme *taccagno* resultant-ne *zucàn* i fins *zacañ* id., i després *zacañá*, Salvioni (*Rom. Mil.*, 94, 254); avui pronunciats *sacagnà* «contendere, platire, litigare, rampognare», *sacagnin* «rapino, rapinoso, di ragazzo o d'uomo rabbioso, stizzoso» (Angiolini). — ⁴ Com a molt hi podríem afegir el fràncic (ja posterior al gòtic), però fins aquí i tot només se m'acut el cas de JAHJAN > JAQUIR, en el qual al capdavant la -H- ja no és intervocàlica. — ⁵ A. C. A., reg. 20, fº 3181, cita de MiretS, *Itinerari de Jaume el Conqueridor*, p. 528. ⁶ «Verbesserung; insbesondere: Verordnung», Levy-Fleischer, amb abundosa documentació; «Verordnung, Bestimmung; Vorteil; Ausbesserung, Besserung», Dalman (*Aramäisch-Neuhebräisch Handwb zu Targum. Talmud und Midrasch*). — ⁷ En el DAg.